

DOKUMENTUMOK SZABÓ IMRE REFORMÁTUS
ESPERES, BUDAPEST-FASORI LELKIPÁSZTOR
1951-BEN TÖRTÉNT LEMONDATÁSÁRÓL

DOCUMENTS ABOUT THE FORCED
RESIGNATION OF IMRE SZABÓ, REFORMED
DEACON, PASTOR OF THE BUDAPEST-FASOR
CONGREGATION IN 1951

Vezsenyi Péter

BFL II. Iratőrző főosztály, főosztályvezető-helyettes, főlevéltáros,
tanácsos

ÖSSZEFOGLALÁS

Szabó Imre (1891–1955) a Budapesti Református Egyházmegye első esperese és több mint huszonnyolc évig a Budapest-fasori Református Egyházközség¹ lelkipásztora volt, aki a huszadik század első felének megrázkódtatásai, és saját életének tragikus fordulatai ellenére is végig az evangélium hűséges szolgája maradt. Életműve maradandó nyomot hagyott a magyar reformátusság 20. századi történetében, de az egyháztörténet-írás a mai napig adós maradt lelkipásztori és egyházszervezői szolgálatának alapos feltárásával és értékelésével.²

Abstract

Imre Szabó (1891–1955) was the first deacon of the Reformed Presbytery of Budapest and pastor of the Budapest Fasor Reformed Congregation for more than twenty-eight years, serving the Gospel faithfully throughout the upheavals of the first half of the twentieth century and

¹ Szabó idején előbb Budapesti *Református Egyház VI–VII. kerületi Parókiális Kör*, majd Budapest Vilma királynő úti (Fasori), később pedig Budapest Gorkij-Fasori Református Egyházközség.

² Életéről eddig megjelent: DRASKÓCZY ISTVÁN: Szabó Imre, a Budapesti Református Egyházmegye első esperese. *Mezőszilas*, 1968.; NAGY ZSOMBOR: Szabó Imre, a Budapesti Református Egyházmegye megszervezője és első esperese. In: *Reformátusok Budapesten. I. köt.* Szerk.: Kósa László. Bp., 2006. (továbbiakban: NAGY, 2006.) 579–590. p.; Naplóit 2001-ben jelentette meg lánya, Szabó Imréné Szabó Éva: *Ég, de meg nem emésztetik. Szabó Imre, a Budapesti Református Egyházmegye első esperese. Naplók 1914–1954.* Szerk.: Szabó Julianna – Erő Zsuzsa. Bp., 2001. (továbbiakban: SZABÓ – ERŐ, 2001.)

the tragic turns in his own life. His oeuvre left a lasting mark on the 20th century history of Hungarian Reformed Christianity, but church history writing has so far failed to thoroughly explore and evaluate his pastoral and church-organizing ministry.

Kulcsszavak: Szabó Imre, lelkipásztor lemondatása, reformátusság

Keywords: Imre Szabó, pastor's forced resignation, Reformed Christianity

Szabó Imre 1923-ban lett a Budapest-fasori reformátusok lelkipásztora.³ Közel három évtizedes pásztori-tanítói szolgálata nyomán az egyházi élet kivirágzott. Ez idő alatt férfi és női bibliaköröket szervezett, kitartóan oktatta a konfirmandusokat, szívén viselte a gyermekmiszsió ügyét – a gyermekek vasárnap reggel úgynevezett gyermek-istentiszteleteken vehettek részt. Személyesen látogatta a gyülekezet presbitereit, kiépítette a családlátogató hálózatot, és kiemelt figyelmet fordított a szegénygondozásra.⁴ Gyülekezeti lapot indított Fasori Harangszó címen. Számos prédikációs kötetet adott közre, igehirdetéseit nyomtatásban is terjesztették.⁵ Az egyes szolgálati ágakat tíz munkaterületre osztotta, mivel a nagy lélekszámú fővárosi gyülekezetben szükség volt a szerteágazó feladatok hatékonyabb szervezésére.⁶ A református nevelés iránti elköteleződésének köszönhető, hogy felajánlására a fasori templom mögötti kertben, az egykori tanonciskola átalakított épületében kezdhette meg munkáját a Julianna Református

³ NAGY, 2006. 582. p.

⁴ 1935. őszi munkaterv. – *A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára, Budapest (továbbiakban: RL) C/105* (= Szabó Imre iratai, 1910–1955) 1. kisdoboz.; MILLISITS MÁTÉ – MILLISITS-SZILÁGYI ERZSÉBET – SULYOK JUDIT – SZÁSZ LAJOS: Felépítés. In: „...a templomnál is nagyobb van itt.” Szemelvények a Budapest-Fasori Református Egyházközség és a 100 éves Fasori Református Templom történetéből 1913–2013. Szerk.: Millisits Máté. Bp., 2013. (továbbiakban: MILLISITS et al., 2013.) 66–68. p.

⁵ MILLISITS et al., 2013. 93. p. Prédikációs kötetek pl. SZABÓ IMRE: Íme, a magvető kiméne vetni. Előadások, prédikációk, bibliamagyarázatok 1918–1928. I–II. köt. Bp., 1928.; SZABÓ IMRE: Ismerd meg magad. A Budapest-fasori templomban 1931. szept. 20-tól nov. 1-ig elhangzott 14 beszéd és szabadelőadás a Tíz parancsolatról. Bp., 1931. Több nyomtatott igehirdetése is megtalálható *személyes hagyatékában*. – RL C/105 1–2. kisdoboz.

⁶ *1923-ban 2341 egyházttag szerepelt a fasori gyülekezet választói névjegyzékében. A Budapesti Ref. Egyház VI–VII. ker. Parochiális Körnek 1923–24. évi választói névjegyzéke*. – RL A/3e (= Budapesti egyházmegye iratai, egyes egyházközségekre vonatkozó iratok) 6. nagydoboz. NAGY, 2006. 583. p.

Elemi Iskola 1926-ban.⁷ De mint református lelkipásztor, a sokrétű feladatok között is, az igehirdetést tekintette elsődleges feladatának. Az 1925 őszi készített munkatervében azt írta, hogy a „gyülekezeti munka szívének” tartja a prédikálást.⁸ Annak célját pedig így határozta meg: „Vetés és plántálás, az Úr Jézus Krisztus uralma alá hajtása a megváltott lelkeknek, a benne való növekedés, az Isten igéjének érvénye és uralma a lelkeken, s az egyház által a fővárosban.”⁹ Minden bizonnyal ez a fajta missziói hév vette rá arra, hogy idővel még nagyobb – és talán túlságosan is nagy – terheket vegyen magára.

A közegyházban való szerepvállalásának előzményeként ismerünk kell a korabeli Budapest református gyülekezeteinek helyzetét. A főváros területén alakult gyülekezetek 1931-ig ugyanis szervezeti-egyetlen nagy budapesti egyházközségbe tömörültek, amelynek kormányzását a száz fős presbitérium látta el. Az első világháború után a budapesti egyházközség lélekszáma már százezer körül járt, és az évek során ez a szám tovább növekedett. Emiatt az akkori vezetés úgy látta, hogy megérett az idő a budapesti egyházszervezet átalakítására: a helyi gyülekezetek önálló egyházközséggé alakítását és egy budapesti egyházmegye létrehozását tűzték ki célul. Szabó Imre elkészítette az 1932. január 1-jével felállított önálló Budapesti Református Egyházmegye területi beosztását, majd választás útján ő maga lett annak első esperese.¹⁰ Ezt a tisztséget, akárcsak a fásori lelkészi szolgálatot, 1951-ig töltötte be. Esperessége alatt Budapesten új református gyülekezetek alakultak, templomok és iskolák épültek, szeretetotthonok jöttek létre. Esperesként sokat tett a református egyházi sajtó megújításáért – ez irányban tett erőfeszítéseinek egyik gyümölcse volt az 1934 és 1944 között megjelenő Református Élet című hetilap, amelyben ő maga is többször publikált.¹¹

⁷ RÉBAY MAGDOLNA: A Julianna Református Elemi (Általános) Iskola (1926–1948, 1992–). In: Reformátusok Budapesten. II. köt. Szerk.: Kósa László. Bp., 2006. 879. p.

⁸ Munkatervzet 1925 ősziére. – RL C/105 1. kisdoboz.

⁹ Munkatervzet 1926. okt. – dec. 31-ig. – RL C/105 1. kisdoboz.

¹⁰ A Budapesti Református Egyházmegye 1932. évi január hó 6-án tartott alakuló közgyűlésének jegyzőkönyve. Bp., 1932. 4–8. p. – RL A/3a (= Budapesti egyházmegye iratai, jegyzőkönyvek) I. köt., 1932–1934.

¹¹ Az 1930-as évek elején alakult például a Budahegyvidéki Református Egyházközség, a Külső-józsefvárosi Fiókegyházközség, vagy éppen a Pasaréti Missziói Anyaegyházközség. Ekkor épült – a teljesség igénye nélkül – a Szabadság téri, a Pozsonyi úti vagy a pasaréti templom, a Julianna Református Elemi Iskola, amelyről már tettünk említést, és a Lónyay utcai Református Gimnázium. SZABÓ IMRE: A református Budapest. I. Templomok. Bp., 1940.; NAGY, 2006. 584–585. p.

A fasori reformátusok lélekszáma a két világháború között folyamatosan növekedett, ezért szükségessé vált 1937-ben egy újabb lelkipásztori állás megszervezése. Ez nem pusztán a fasori gyülekezet igénye volt, hanem egyúttal kötelezettség is: egy korábbi egyházkerületi szabályrendelet előírta, hogy a 10 ezer főt meghaladó református egyházközségek 1936. december 31-ig további egy lelkipásztori állást kötelesek szervezni.¹² Ráadásul Szabó Imre erejét, figyelmét egyre jobban elvonták az esperesi teendők, ezért kevésbé tudott odafigyelni a fasori gyülekezet ügyeire. Az 1934 ősziére összeállított munkatervében önkritikusan vallja meg: „Fájdalmasan kezdem érezni, hogy az esperesi teendőim erőm és időm nagyobb részét veszik igénybe, semhogy a fasori lelkipásztori feladatokat jól elvégezhetném. Iparodom erőfeszítésekkel az egyensúlyt fenntartani, de inkább csak önáltatás és látszat fenntartása ez. Nem lehet esperesnek és lelkipásztornak lenni egyszerre valamelyik, vagy mindkettő hátránya nélkül, különösen itt, Budapesten.”¹³ Ezért jelentett nagy segítséget számára a református egyház korábbi ifjúsági missziói lelkészének, Dobos Károlynak az érkezése, akivel később nagyon jól együttműködtek a szolgálatban. A presbitériumhoz írt búcsúlevelében, 1952-ben így jellemezte a kettőjük között kialakult baráti-szolgatársi kapcsolatot: „mint Dávid Jonathánnal, úgy egybeforrott a lelkünk Krisztusban”.¹⁴ (Ld. a 3. sz. dokumentumot.) Az új lelkipásztor egyébként sem volt ismeretlen a Fasorban, hiszen már 1930-tól szervezte a gyülekezetben folyó ifjúsági munkát, és mint a Keresztyén Ifjúsági Egyesület utazó titkára, számos gyülekezetben megfordult országszerte.¹⁵

A második világháború és a zsidóüldözések Szabó Imrét, mint budapesti református esperest, határozottan kiállásra készítették. Felemelte szavát a zsidóüldözések ellen, és az evangélium szerinti magatartásra szólította fel az egyházi és állami vezetőket ebben a kérdésben. A fasori templomban 1943 nagypéntekén elhangzott igehirdetésében keményen ostromozta saját korának képmutató vallásosságát. Prédikációját kinyomtatták, de azt a cenzúra nem engedte nyilvánosság elé tárnai, mert az indoklás szerint „megjelenése és terjesztése a

¹² A Dunamelléki Református Egyházkerület 1934. évi november hó 17. és következő napjain tartott rendes közgyűlésének és 1934. évi bírósági üléseinek jegyzőkönyve. Bp., 1934. 48., 81. p. – RL A/1a (= Dunamelléki Református Egyházkerület iratai, közgyűlési jegyzőkönyvek)

¹³ 1934. őszi munkaterv a fasori egyházban. – RL C/105 1. kisdoboz.

¹⁴ Az eltávolítás dokumentumai. Jegyzőkönyv a Fasori Református Egyházközség presbitériumának 1952. január 16-án megtartott rendes üléséről. 2. p. – RL C/105 2. kisdoboz.

¹⁵ KISS RÉKA: Ifjúság, gyülekezet, társadalmi missziók: Dobos Károly lelkipásztor élete. In: Reformátusok Budapesten. I. köt. Szerk.: Kósa László. Bp., 2006. 630–632. p.; NAGY, 2006. 585. p.

hadviselés érdekeit” érintette volna. Ebben az ígehirdetésben Szabó Imre egyebek mellett a következőket mondta: „Nincs olcsóbb megoldás, mint elmarasztalni egy népet a Krisztus véérért, de szemébe nem nézni annak a ténynek, hogy minden nép fellázadt Krisztus ellen, és először kiirtotta magából. [...] Aki bűneinkhez nyúl, vagy a kor bűneihez, aki a bálványaihoz nyúl, vagy gyönyöreireihez, azonnal szembeszáll a Krisztussal. Olyan vallást eltúr e kor, mely az embert isteníti, de amelyik a hitetlenséget leleplezi, az pusztuljon. Olyan vallást kedvel, amely szolgálatába adja magát az érdekeinek – az nagy segélyben is részesül, de olyan Krisztus, aki a hatalmasoktól is engedelmisséget kíván és töredelmet, az nem korszerű.”¹⁶ Az 1944. június 16-án tartott egyházmegyei közgyűlésen felemelte szavát a budapesti reformátusokat ért megpróbáltatások miatt, és sürgette a deportálások leállítását. Felszólította a kormányzatot arra, hogy „szüntesse meg azt a rémületet, ami ma már a nemzet lelkében tesz kárt”.¹⁷ A közgyűlésen jelent volt Bereczky Albert, aki később a kommunista államhatalom egyházpolitikai érdekeit kiszolgáló dunamelléki püspökként lett ismert. Bereczky javasolta, hogy a közgyűlés terjessze a kormány elé Szabó Imre esperesi jelentésének azt a részét, amelyben kérte a deportálások leállítását. Az indítványt a közgyűlés nagy többséggel leszavazta. Ennek oka az volt, hogy a szöveg felterjesztése kényelmetlen lett volna a közgyűlésen elnöklő egyházmegyei gondnok, Tasnádi Nagy András számára. A fasori gyülekezetben is gondnoki tisztséget viselő Tasnádi ugyanis a Magyar Élet Pártjának tagja és ebben az időben a képviselőház elnöke volt, korábban pedig – igazságügyi miniszterként – ő terjesztette a törvényhozás elé a második zsidótörvény javaslatát.¹⁸ Szabó Imre tehát nem tudta elérni a deportálások leállítását, de azt sikerült véghez vinnie, hogy az üldözött zsidó és zsidó származású keresztyén gyermekek részére svéd védetség alatt álló gyermekotthonokat létesítsen. A Julianna iskola alagsorában is működött egy ilyen otthon, ahol zsidó családoknak, köztük mintegy negyven gyermeknek tudott menedéket nyújtani.¹⁹

A háború utáni években külső és belső támadások indultak a református egyház hivatalban lévő vezetőivel szemben. A kívül-

¹⁶ Ábel vére és Krisztus vére. 1943. április 23-án, nagypénteken, a fasori ref. templomban elmondotta Szabó Imre esperes. Budapest, 1943. 5–6. p. – RL C/105 2. kisdoboz.

¹⁷ SZABÓ – ERŐ, 2001. 413. p.

¹⁸ Országgyűlési almanach az 1939–44. évi országgyűlésről. Szerk.: Haeffler István. Bp., 1940. 326–327. p.

¹⁹ Szabó Imre feleségével és Éva lányával együtt ezért az áldozatvállalásért 2003-ban megkapta a Jad Vasem Intézet Világ Igaza kitüntetését. MILLISITS et al., 2013. 103–107. p.; NAGY, 2006. 587–588. p.; SZABÓ – ERŐ, 2001. 183–185. p.

ről jövő nyomás az egyre nagyobb hatalmat birtokló baloldali pártok, míg a belső szorítás az egyházi megújulást hangoztató, politikai támogatással rendelkező egyházi ellenzék felől érkezett.²⁰ Szabó Imre a háború után megszervezte a budapesti egyházi épületek helyreállítását, és nagy odaadással végezte a börtönmisszió nehéz szolgálatát.²¹ De hamarosan ő is érezkelhette, hogy a politikai átalakulás mellett az egyházon belül is megkezdődött az erőviszonyok átrendeződése, és ezáltal körülötte is elkezdett fogyni a levegő. Az első támadás belülről, Bereczky Albert környezetéből érkezett, ahol hamar beszédtema lett a Tasnádi Nagy Andrással való állítólagos összejártsága az 1944 júniusában elhangzott esperesi jelentés leszavaztatása kapcsán. Emiatt már 1946 őszén követelték tőle az esperesi tisztségről, valamint a fasori lelkipásztori szolgálatról való lemondást. Később Szabó így emlékezett vissza az eseményekre: „Én el voltam szánva, hogy elvethetnek a jelentésem miatt a nyilasok, arról sejtelmem sem volt, hogy Tasnádinak milyen kényelmetlen lehetett ez a jelentés. Ő lehetett megdöbbenve a legjobban, hogy a zsidókérdés így került elő. Mégis, később a gyanúnak azzal az árnyékával illettek, hogy én ezt Tasnádival előre megbeszéltem. Soha egyetlen esperesi jelentésemet nem mutattam meg előre senkinek se, csak most Feri bácsinak [Benkő Ferenc egyházmegyei gondnok – V. P.], ő meg az övét nekem.”²²

Az egyházpolitikai erőviszonyok átrendeződésének látványos mozzanata volt Ravasz László távozása. A Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke 1948. május 11-én, Rákosi Mátyás nyomására mondott le tisztségéről. (Ravasz előtt távozott hivatalából az egyházkerület főgondnoka, Lázár Andor is, akinek lemondását egynapos fogva tartás előzte meg.) Ravasz László helyére Bereczky Albertet választották meg püspöknek, akit Rákosi kívánságára Ravasz maga ajánlott utódának. A főgondnoki tisztséget botránys körülmények között – a szintén baloldali politikai kapcsolatokkal rendelkező – Kiss Roland fasori presbiter szerezte meg.²³ Szabó Imre ekkoriban még igyekezett bizakodva tekinteni a politikában és az egyházvezetésben zajló folyamatokra. Az 1948. október 8-ai egyházmegyei közgyűlésen a következőket mondta a személyi változásokkal kapcsolatban: „A kormányzat ez esztendőben gyorsabb tempójú demokratizálódást tűzte ki programjául, a különösen az egyházban megbúvó reakció ellen indított erős támadást. Tudomásul hozta egyházunk vezető-

²⁰ KISS RÉKA: Fejezetek a budapesti reformátusság második világháború utáni történetéből az 1970-es évekig. In: Reformátusok Budapesten. II. köt. Szerk.: Kósa László. Bp., 2006. (továbbiakban: KISS, 2006.) 1373–1378. p.

²¹ NAGY, 2006. 588. p.

²² SZABÓ – ERŐ, 2001. 179., 185. p.

²³ HATOS PÁL: Szabadkőművesből református püspök. Ravasz László élete. Bp., 2016. 270–274. p.; KISS, 2006. 1377. p.

inek is, hogy működésüket nem tartja demokratikusnak, s ennek a tárgyalásnak lett a következménye, hogy Lázár Andor egyházkerületi főgondnok lemondott tiszteréről április 2-án. Majd másfél hónap múlva Dr. Ravasz László püspökünk, ki ez év őszén készült nyugdíjba menni, az egyház érdekében valónak látta, hogy püspöki tisztségét letegye. Nem csak a visszavonulása, de annak hirtelen, váratlan, szinte rapid menete lesújtott és megdöbbsentett mindnyájunkat. Akik kevesek hamarabb tudtuk az elhatározásokat és átvajúdtuk heteken keresztül az eseményeket, sokáig tartott, míg hozzászoktunk a gondolathoz, s kitapogattuk félig vakon az eseményekből az Isten gondolatait, amelyek ebben az esetben sem a mi gondolataink voltak, hogy Ravasz László visszavonulását mi módon fordítja Isten az Ő egyháza javára. [...] Az egész nyarat azután az új püspök és főgondnok választás körül kialakult szenvedélyek, nyugtalanságok és higgadt mérlegelések töltötték ki, és egyensúlyozták egymást. S a gyülekezeteknek többségében az Úr megmutatta, hogy Bereczky Albertet rendelte az Ő népének és pásztorainak, hogy e nagyon megkeskenyedett úton előttünk járjon. Bizalommal köszöntjük és támogatjuk őt, mert ha nem őszintén tennénk, inkább elhagynánk az esperesi székét.”²⁴

Közel egy esztendővel Ravasz lemondása után, 1949. április 30-án Kiss Roland megkörményezte Szabó Imrét azzal, hogy elvállalná-e a tiszántúli püspökséget. Szabó ezt azonnal visszautasította, és még aznap nemleges választ adott Nagy Miklós volt kultuszminisztériumi államtitkárnak is, aki ugyanezzel a kérdéssel fordult a budapesti espereshez. A két megkeresés világos üzenetet hordozott: az esperes-lelkipásztor jobban tenné, ha önként menne el a fővárosból. A Budapestről való távozás gondolata akkor még nagyon távol állt Szabó Imrétől, de az egyre szűkülő mozgásteret érzékelve elkezdett hátrébb lépni: 1949 decemberében lemondott az Országos Református Lelkészezyesületben és az Országos Református Presbiteri Szövetségben betöltött elnöki tisztségéről.²⁵

Az állampárt igényeit kiszolgáló új egyházi vezetésnek a budapesti esperessel szembeni ellenséges érzülete az 1951-es zsinati ellenállásban csúcsonodott ki. Az egyházvezetés szándéka ellenére ugyanis Szabó Imrét titkos szavazás útján – a zsinati tagok által köröztetett nem hivatalos jelöltlistáról – beválasztották a Zsinati Tanácsba. A hivatalos jelöltlistán Szabó neve nem szerepelt, mégis ötven szavazatot elnyerve került a testületbe. Az egyházvezetésnél emiatt „betelt a pohár”, mert Szabóval szemben előbb már azt is nehezményezték, hogy az Irányelvek című esperesi körlevélben felhívta a budapesti egyházmegye lelkipásztorainak figyelmét a kommunista diktatúra

²⁴ A Budapesti Református Egyházmegye 1948. október 8-án tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. 3. p. – RL A/3a 4. kisdoboz

²⁵ NAGY, 2006. 589. p.; SZABÓ – ERŐ, 2001. 182., 431–432. p.

kárvallottjai (elsősorban a kitelepítettek) felé való szolgálat fontosságára.²⁶ A hosszú, reménytelennek látszó küzdelmek felőrölték erejét, és az egyházszervező esperes korábbi nagy lendülete egyre inkább alábbhagyott. Ennek lenyomata például az 1951. november 18-ai naplőbejegyzés, amelyben a következőképpen fogalmaz: „Felébredt bennem a vágy, hogy visszavonulva minden közéleti, egyházi, esperesi, zsinati, kerületi tevékenységtől a még hátralévő időt a gyülekezetben töltsöm: gyerekek, konfirmandusok, szószék, családlátogatás, evangelizáció, diakóniai szolgálat. Segíts rá Uram, úgy, hogy meg ne bánjam.”²⁷ Másnap, 1951. november 19-én Kiss Rolanddal folytatott háromórás megbeszélést az Irányelvek ügyében, november 26-án pedig a Dunamelléki Református Egyházkerület Elnöksége lemondásra szólította fel nem csak az esperesi tisztségről, hanem a fasori lelkipásztori állásról is. Naplója szerint ekkor már az Állami Egyházügyi Hivatalban is követelték mielőbbi távozását. Beszámol arról is, hogy Kiss Roland a november 26-ai tárgyaláson bizalmasan megjegyezte: nekik van szükségük Szabó lemondására, hogy azáltal az egyházvezetés tekintélye erősödjön az államapparátus előtt.²⁸

Szabó Imre még az egyházkerületi elnökséggel folytatott tárgyalásának napján, 1951. november 26-án megírta néhány soros levelét, amelyben bejelentette, hogy lemond zsinati tagságáról és az esperesi tisztségről. (Ld. 1. sz. dokumentum.) Másnap azt is közölte az elnökséggel, hogy kész megválni a fasori lelkészi szolgálattól. (Ld. 2. sz. dokumentum.) Gondosan vezetett naplójából kiderül, hogy ez utóbbi volt a nehezebben meghozott döntés a számára. Sorsának alakulását Isten kezéből fogadta el, de még a lemondó nyilatkozat után, a november 29-én lejegyzett imádságában is így könyörög: „Hadd kérjem, ha szabad kérnem, tarts meg itt a Fasorban. Hadd tegyem jóvá, amit az esperesség miatt elmulasztottam.”²⁹

Decemberben az Egyetemes Konvent Elnöksége négyhetes ingyenes pihenést biztosított Szabó Imre számára a Mátraházán található református üdülőben.³⁰ Dobos Károly vidéki szolgálatáról hazatérve, december 1-én értesült a lemondásról. Másnap, a vasárnapi istentisztelet után, rendkívüli presbiteri gyűlést hívott össze a fasori templomban, ahol Benkó Ferenc gondnok tájékoztatta a jelenlévőket Szabó Imre távozásáról. A fasori presbiterek bővebb felvilágosítást kértek a lemondás okáról, illetve azt szerették volna elérni, hogy az esperesi tisztségről való lemondást az egyházvezetés válassza külön a

²⁶ NAGY, 2006. 590. p.; SZABÓ – ERŐ, 2001. 193., 208. p.

²⁷ SZABÓ – ERŐ, 2001. 197. p.

²⁸ SZABÓ – ERŐ, 2001. 198., 206. p.

²⁹ SZABÓ – ERŐ, 2001. 198. p.

³⁰ RL A/1b (= Dunamelléki Református Egyházkerület iratai, egyházigazgatási iratok (Püspöki Levéltár), (1748) 1790–1994) 3579/1951.

lelkipásztori szolgálattól, hogy Szabó Imre megtarthassa lelkészi állását a Fasorban. Kiss Roland nem adott valós magyarázatot a távozás okait firtató kérdésekre. A lelkipásztori állásból való távozás szükség-szerűségét pedig azzal magyarázta, hogy „rossz tapasztalatok vannak arra nézve, ha egy magasabb egyházi tisztségről lemondott lelkipásztor a helyén marad, mert ez a körülmény úgy annak személyét, mint az egyházközségeket illetően – akaratán kívül – téves következtetések és helytelen felvetések megállapítására ad alkalmat.” Hangsúlyozta azt is, hogy az egyházi felsőbbség „az ügyek érdekében” további részleteket nem közölhet.³¹

Szabó Imre 1952-ben Budapesttől távol, egy Szabolcs megyei faluban, Bujban kapott lelkészi állást, ahol 1955-ben bekövetkezett haláláig szolgált. Az itt eltöltött néhány év nagy testi-lelki megpróbáltatásban telt az egykori esperes számára: a külvilágtól elzárva, anyagi nélkülözésben kellett leélnie utolsó éveit.³² A fasori gyülekezetnél és a presbitériumtól már csak levélben búcsúzható el, de az egyházvezetés még ahhoz sem járult hozzá, hogy a gyülekezetnek írt levelét nyilvánosan felolvassák.³³ A presbitériumnak címzett levelét Dobos Károly lelkipásztor az 1952. január 16-ai presbiteri gyűlésen olvasta fel. Aznap a testület Fekete Sándornak, Az Út című folyóirat szerkesztőjének lelkipásztori meghívásáról is döntött, aki Szabó Imre utódja lett az esperesi tisztségben is. Fekete személyében egy olyan ember került a budapesti református egyházszervezet és a fasori gyülekezet élére, aki tökéletesen kiszolgált a kommunista államhatalom érdekeit.³⁴

A megnevezett presbiteri gyűlésről készült – nem hiteles – jegyzőkönyv egy példánya megtalálható Szabó Imre személyes hagyatékában, a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárában. Ezt a dokumentumot szöveghűen közöljük. (3. sz. dokumentum.)

DOKUMENTUMOK

1.

Szabó Imre bejelenti a Dunamelléki Református Egyházkerület Elnökségének zsinati tagságáról és esperesi tisztségéről való lemondását³⁵

³¹ Az 1951. december 2-án tartott rendkívüli gyűlésről Dobos Károly a december 19-ei gyűlésen tájékoztatta a presbitérium tagjait. Jegyzőkönyvi kivonat a Budapest-fasori egyházközség presbitériuma 1951. december 19-én tartott üléséről. – RL A/1b 3818/1951. 2–3. p.

³² MILLISITS et al., 2013. 121–122. p.; NAGY, 2006. 590. p.

³³ A gyülekezetnek írt búcsúlevelét közli SZABÓ – ERŐ, 2001. 436–438. p.

³⁴ KISS, 2006. 1384.

³⁵ RL A/1b 3541/1951. 4. p. Kézrel írt fogalmazvány.

Főtiszteletű Egyházkerületi Elnökség!

Tisztelettel bejelentem, hogy az Elnökség által tudomásomra hozottak alapján, saját belátásomra a zsinati tagságról és az esperesi tisztségről lemondok.

Bpest 1951. nov. 26.

Szabó Imre

ref. lelkipásztor

2.

Szabó Imre bejelenti a Dunamelléki Református Egyházkerület Elnökségének, hogy kész lemondani a fasori lelkészi állásról³⁶

Főtiszteletű Egyházkerületi Elnökség!

Miután már úgy az esperesi tisztségről, mint a zsinati tagságról a tegnapi napon benyújtottam lemondásomat, tisztelettel bejelentem, hogy a Budapest-Gorkij-fasori lelkipásztori állásomat is kész vagyok más lelkészi állással elcserélni, vagy üresedésben lévő állásra meghívás útján elmenni.

Köszönetet mondva az Elnökségnek a lelkészi szolgálatom folytathatása érdekében irántam tanúsított jóindulatáért, maradok megkülönböztetett tisztelettel:

Budapest, 1951. november 27.

Szabó Imre

lelkipásztor

3.

A fasori presbitérium 1952. január 16-án tartott rendes ülésének jegyzőkönyve³⁷

JEGYZŐKÖNYV.

Készült 1952. január hó 16-án, Budapesten, a VII. Gorkij-fasor 7. sz. alatti Fasori Református Egyházközség Presbitériumának rendes ülésén.

Jelen voltak: Dobos Károly lelkészelnök, Szabó Lajos gondnok, Koós Ernő, Várady Pál, Ferkai Béla, Győrffy Miklós, Dési Nagy Lajos, Dr. Ilosvay Ernő, Fehérvári István, id. Márton Géza, Dr. Szabó Béla, Novajkay Géza, Moldvay Bertalan, Bárczy László, Hegedüs Nagy Lajos, Cserna Ferenc, Dr. Koczogh András, Balázs Imre, Zsoldos János, Kalmár János, Tóth Ferenc, Dr. Asztalos Ferenc, Oláh József, Makláry István, Szintay László, Saághy Pál, Sándor László, Bötökös István, Balogh János, Rásony Viktor, Dr. Fekete Gyula, Sárközy Sándor, Décsy Kálmán, Kutas Gyula, Nagy József, Dr. Harsányi György, Nógrádi Gyula, Dr. Buday Béla, Dr. Jankó András, Zseni

³⁶ RL A/1b 3559/1951. 1. p. Gépírásos levél, autográf aláírással.

³⁷ Az eltávolítás dokumentumai. Jegyzőkönyv a Fasori Református Egyházközség presbitériumának 1952. január 16-án megtartott rendes üléséről. 1–5. p. – RL C/105 2. kisdoboz.

László, Dr. Szabó Gyula, Elek Lajos, Solymossy Ákos, Bodor Lajos, Kovács László, Dencsi József, Paál Lajos, Kollonay Dániel, Dr. Keresztessy László presbiterek, valamint Kiss Roland egyházkerületi főgondnok, fasori presbiter, Dr. Victor János egyházmegyei tanácsbíró, Sebestyén Andor egyházmegyei főjegyző és Dr. Benkó Ferenc egyházmegyei gondnok.

Kimentésüket kérték: Molnár János, Gellér László, Fazekas Ernő, Dr. Sára Zoltán, Falussy György, Saághy József és Dr. Szenthe Lajos presbiterek.

1. pont:

Dobos Károly lelkészelnök a CXXV. zsoltár 1. versének eléneklése, igeolvasás (I. Thess. 5:12–23.) és ima után megnyitja az ülést.

Megállapítja a határozatképességet (50 jelenlévő presbiter). A jegyzőkönyv vezetésére Keresztessy László presbitert, hitelesítésére pedig Novajkay Géza és Dr. Szabó Béla presbitereket kérte fel.

Az ülés 3., nagy fontosságú pontjára tekintettel bejelenti lelkészelnök, hogy az ülésre meghívta az egyházmegye elnökségét is.

2. pont:

Dobos Károly lelkészelnök előterjeszti az 1952. évi választói névjegyzék jóváhagyására, hitelesítésére és felterjesztésére vonatkozó határozati javaslatot.

Presbitérium a javaslatot egyhangúlag elfogadja, s a választói névjegyzék jóváhagyását és az egyházmegyére való felterjesztését határozatilag kimondja.

3. pont:

Dobos Károly lelkészelnök bejelentette, hogy Szabó Imre lelkipásztor fasori lelkipásztori állásáról lemondott, és az alábbi levelet intézte a presbitériumhoz:

„Nagytiszteletű Presbitérium! Tisztelettel bejelentem, hogy a buji (Szabolcs megye) gyülekezet presbitériuma és gyülekezete is 1952. január 13-án lelkipásztorául meghívott. A meghívást Isten iránti mélységes hálával elfogadtam, és ezért a Budapest-Fasori lelkipásztori állásomról – ahol 28 évig szolgáltam Uramat, a Megváltó Úr Jézust – lemondásomat beadtam az illetékes egyházmegyei elnökséghez, aki azt elfogadta.

Nyugodjanak bele testvéreim ebbe az elhatározásba, mint ahogyan én is azt Isten kezéből elfogadva, belenyugodtam.

Jobb nékem, ha most eltávozom. Őrizze meg a Presbitérium higgadtságát, evangéliumi szabadságát, és a presbiteri szolgálatot hűséggel töltsé be.

»Viseljetek gondot magatokra és az egész nyájra, amelyben a Szentlélek titeket vigyázókká tett, az Isten Anyaszentegyházának legeltetésére, melyet tulajdon vérével szerzett.« (Ap.Csel. 20:28.)

Köszönetet mondok lelkipásztortársamnak, Dobos Károlynak, akivel, mint Dávid Jonathánnal, úgy egybeforrott a lelkünk Krisztusban. Köszönetet mondok a Presbitériumnak mindenkor megbizonyított hű támogatásáért. Áldást mondok a gyülekezet minden tagjára, és imádságomban hordozom Krisztusban való megújulásukat és üdvösséges életüket.

Kérem a kegyelmes Istent, hogy adjon helyembe lelkipásztort, akin az Úrnak lelke és a gyülekezet szíve egyformán megnyugszik.

Magamat és családomat imádságaitokba ajánlva, köszönt titeket testvéri búcsúcsókkal: Szabó Imre s.k. lelkipásztor, Budapest, 1952. január 15.”

Dobos Károly lelkészelnök bejelenti, hogy az egyházmegye elnöksége január 14-én kelt levelében közölte Szabó Imre lemondásának elfogadását, és Szabó Imréhez a következő szövegű levelet intézte:

»Nagytiszteletű Lelkipásztor Úr! F. évi január hó 9-én 3/1952. sz. alatt kelt levelére értesítjük, hogy buji lelkipásztorra történt megválasztása folytán a Budapest-Gorkij-fasori lelkipásztori állásáról lemondását az 1933. évi II. E.T. t.c. 26. paragrafus b/. pontja alapján elfogadjuk és a szükséges további intézkedéseket egyidejűleg megtesszük.

Amidőn eddigi szolgálati helyén hosszú időn át kifejtett érdemes munkásságáért őszinte köszönetünket ezután is kifejezzük, életére és további szolgálatára Isten gazdag áldását kérjük és atyafiságos köszöntéssel vagyunk: a Belső-Budapesti Református Egyházmegye elnöksége: Budapest, 1952. január 14. Dr. Benkó Ferenc s.k. ehm-gondnok, Dr. Victor János s.k. ehm. tanácsbíró, esperes h.«

Lelkészelnök a következő javaslatot terjeszti elő:

»A fasori egyház presbitériuma fájó szívvel veszi tudomásul Szabó Imre 27 és fél éven át volt lelkipásztora lemondását. Hálát ad a presbitérium a mindenható Istennek azért, hogy annyi esztendőn át Szabó Imrét a fasori gyülekezet számára pásztorul rendelte, általa a tiszta Igét hirdettette, nagyszámú felnövekvő nemzedék szívébe az Úr Jézus Krisztus ismeretét elplántálhatta, sokakat az élő hit és üdvösség útjára vezérelhetett s gyülekezetünk külső és belső építésének munkájában kegyelmesen felhasznált. Imádkozunk azért, hogy Isten kegyelme vezérelje továbbra élete útján, adjon neki testi-lelki erőt Isten országa építésére, s gondoskodjon kegyelmesen arról, hogy az általa itt hagyott munkamezőn tovább folyhasson a tiszta Ige magvetése.

Tőle pedig elköszönünk egyfelől a CXXI. zsoltár 1–3. és 7–8. verseivel, továbbá a Róm. lev. 8:28. versével.«

Dobos Károly lelkészelnök javasolja a lemondás elfogadását és a felolvasott javaslat határozattá kimondását.

Presbitérium az elnöki javaslatot egyhangúlag elfogadja és határozattá emeli.

Dobos Károly lelkészelnök átadja a szót a helyettes esperesnek, Sebestyén Andor lelkipásztornak, mivel a további intézkedés az egyházmegye feladata.

Sebestyén Andor esperes-helyettes felolvassa az 1933. évi E.T. II. t.c. 26. paragrafusának b/. pontját. Megállapítja, hogy a lemondás szabályszerűen történt és az idézett t.c. 29. paragrafusa alapján tett intézkedéseket bejelenti.

Presbitérium a bejelentést tudomásul vette.

Sebestyén Andor esperes-helyettes javasolja, hogy a most megválasztandó új lelkész meghívása legyen méltó az eddigi fasori lelkészek meghívásához és ez alkalommal is egyhangú meghívással töltsék be a presbitérium az állást.

Dr. Benkő Ferenc egyházmegyei gondnok elmondja, hogy múltban következett szokásához híven most azért jött el erre a presbitériumi ülésre, hogy elmondja ige szerinti látását a felmerülő kérdésekre nézve. Bár Szabó Imre távozása a gyülekezetből fájdalmas érzést vált ki, tudatában kell lenni annak, hogy a távozást a vezetőséggel folytatott beható megbeszélés és Isten előtti tusakodás előzte meg. Vonatkozik az a mostani sorsdöntő kérdésre is, mert jelentős gyülekezetről van szó. Ezt a kérdést az egyházkerületi és az egyházmegyei elnökség behatóan megtárgyalta. A fasori egyházhoz az lenne a legméltóbb, ha a megüresedett lelkészi állást egyező akarattal mielőbb és meghívás útján töltené be. Minthogy az egyház élete nem különíthető el a világ életétől, olyan méltó utódra van szükség, aki Isten igéjének a szolgálatára és az összhang munkálására egyaránt képes. Így alakult ki az az egyező gondolat, hogy Fekete Sándor lelkipásztort, az Út c. lap szerkesztőjét javasolja meghívni. – Fekete Sándor hitben járó áldott igehirdető, aki világi vonalon is kedvet talált. Híven szolgálja az Útban az Isten országa és a békesség ügyét. Ezért megválasztása egyaránt nyereség lenne az egyházközség és az Út számára. Kéri javaslatának elfogadását.

Dobos Károly lelkészelnök röviden beszámolt a január 14-i presbitériumi szűk körű megbeszélésekről, melyen az a vélemény alakult ki, hogy Fekete Sándor alkalmas a fasori lelkipásztori állás betöltésére. Az egyházi vezetők szaván keresztül meg kell hallani Isten szavát. Javasolja, hogy meghívás útján töltsék be a lelkipásztori állást. Nem akarja befolyásolni a presbitérium akaratát, de ő kész bárkivel együtt munkálkodni. Javasolja az egyházmegyei gondnok atyai tanácsának elfogadását.

Szabó Lajos gondnok a január 15-én a Frangepán utcai gyülekezetben – ahol Fekete Sándor hosszú ideig helyettes lelkészként szolgált – tett látogatásáról számol be és hoz onnan jó bizonyosságokat

Fekete Sándor személyére és szolgálatára nézve. Elfogadja a vezetők bölcsességét és ajánlását és az összhang megőrzése végett a maga részéről is elfogadásra ajánlja a javaslatot.

Kiss Roland egyházkerületi főgondnok ismerteti Fekete Sándor közegyházi működését, amelynek nagy szerepe volt abban, hogy az ígét ma is zavartalanul lehet hirdetni. Hivatkozik Fekete Sándor személyének bemutatása alkalmából Fekete Sándor személyes munkatársaira: Dr. Benkó Ferenc és Dr. Harsányi György, az Út jelenlévő munkatársaira és idézi Szabó Imre lelkipásztornak a véleményét Fekete Sándor megválasztásával kapcsolatban, amely szerint az egyházi sajtót gyülekezetszerűvé kell tenni, aminek egyetlen módja, hogy az Út szerkesztője egyben gyülekezeti lelkész is legyen; azt egyébként Fekete Sándor maga is több ízben kérte. Bizonyosságot tesz Fekete Sándor hitben járásáról, melynek szép bizonyága az általa szervezett szerkesztőségi imaközösség. Megválasztása esetén jobb lesz a sajtószolgálat és egyházkerületünk lapja. Az ajánlást a konventi, az egyházkerületi és az egyházmegyei elnökségek Dobos Károly lelkipásztorral folytatott alapos megbeszélés után teszik.

Ferkai Béla presbiter az új lelkipásztor személyére és sajtószolgálatára nézve tesz föl kérdéseket az elnökséghez.

Dr. Harsányi György presbiter belső meggyőződéssel javasolja az előterjesztett javaslat elfogadását, hálásan emlékezve meg arról, hogy a Szabó Imre lelkipásztor gyors lemondásával előállott tanácsalanságunkban jött segítségünkre az egyházi felsőbbség atyai jóindulatú tanácsával.

Dr. Victor János esperes-helyettes mint teológiai professzor tesz jó bizonyosságot Fekete Sándorról. Különös melegséggel ismerteti Frangepán utcai rendkívül nehéz szolgálatát és az onnan kapott jó híreket. Fekete Sándor szerény, odaadott életű ember, aki mindig csak a szolgálat lehetőségét kereste, nem a maga érvényesülését. Lelkészi szolgálata mellett tovább kell folytatnia nagyon nehéz szerkesztőségi munkáját, amiben nagy segítség lesz számára, ha a gyülekezetben lesz. Kívánja, hogy áldott választás legyen és hiszi, hogy Isten be fogja gyógyítani a múlt a megszakításából eredt sebeket.

Asztalos Ferenc dr. a javaslatot elfogadja és elfogadásra javasolja. Bár a törvény értelmében az állás betöltése sürgős, a különleges helyzet miatt sokan azt hitték, hogy bizonyos szünet után fog az új választás megtörténni. Úgy gondolja, hogy Szabó Imrének anyagi vonatkozásban is meg kell bizonyítanunk szeretetünket, és elköltözésének terheit, családi körülményeire való tekintettel, könnyítenünk kell. – Engedelmesen csatlakozik a javaslatához és bizonyosságot tesz Fekete Sándor hívő életéről, és csupán 39 éves nőtlensége miatt tesz észrevételt.

Kiss Roland egyházkerületi főgondnok válaszolva a felszólalásokra, kiemeli a fasori gyülekezet nagy jelentőségét, amelynek jogos igényei vannak és lehetnek a megválasztandó lelkipásztorral szemben. Véleménye szerint Fekete Sándor a kettős feladatot jól el fogja tudni látni, hiszen Szabó Imrének is több országos szolgálata volt. Nőtlenége ellenére ajánlja, mert életkörülményei miatt nem tudott eddig megnősülni csupán. Szerénységére jellemző, hogy ez ideig csak nagykállói segédlelkész volt. – A Szabó Imre elköltözésével kapcsolatos anyagi segítségre nézve ígéretet tesz, hogy azokról az egyházkerület fog gondoskodni minden tekintetben. A presbitérium gondoskodjék arról és imádkozzék azért, hogy a gyülekezet szeretettel fogadja új lelkipásztorát. – Egyben a következő határozati javaslatot terjeszti elő:

»1. Szabó Imre lemondásával megüresedett és betöltés alá kerülő II. számú lelkészi állás díjlevelét a presbitérium változatlanul érvényben tartja. – 2. Az I. és II. sz. lelkészi állások díjlevelei közötti különbséget a presbitérium megszüntetendőnek nyilvánítja. – 3. A presbitérium bizottságot küld ki, amely a közeljövőben hozandó határozat céljából készítsen javaslatot arra nézve, hogy az előző pontban foglalt határozat gyakorlatilag hogyan illesztendő bele az egyházközség költségvetésébe, továbbá az I. sz. állásra megválasztandó új lelkész javadalma is hány korpótlék beszámításával állapítandó meg, s esetleg milyen módosítások válnak szükségessé a költségvetésben ennek következtében. – 4. Ennek a bizottságnak a javaslatlétéle után fogja a presbitérium megtenni a szükséges lépéseket a II. sz. lelkészi állás díjlevelének megváltoztatása tárgyában.«

Dobos Károly lelkészelnök a Fekete Sándor meghívására vonatkozó javaslat elfogadása tekintetében felteszi a kérdést.

Presbitérium a határozati javaslatot egyhangúlag elfogadja és határozattá emeli Fekete Sándor lelkipásztor egyhangú meghívását.

A Kiss Roland egyh. ker. főgondnok által előterjesztett határozati javaslat tárgyalására az elnökséget Sebestyén Andor esperes-helyettes veszi át. Felteszi a kérdést a javaslat elfogadására.

Presbitérium Kiss Roland főgondnok javaslatát egyhangúlag elfogadja és határozattá emeli azzal, hogy ezáltal a két díjlevél közötti különbség megszűnik, a kiküldendő bizottság tagjaiul – Harsányi György presbiter javaslatára – az elnöki tanács és a pénzügyi tanács tagjait küldi ki és bízza meg a javaslat végrehajtásával.

4. pont:

Szabó Lajos gondnok indítványozza, hogy – megújítva az egyházközség volt gondnokának, néhai Nádas Gyulának már egy ízben tett ígéretét – vállalja el a gyülekezet Szabó Imre legkisebbik leánya³⁸ iskolai taníttatásának anyagi fedezetét.

³⁸ Szabó Piroska. NAGY, 2006. 582. p.

Presbitérium a javaslatot egyhangúlag elfogadja.

5. pont:

Dobos Károly lelkészelnök bezárja az ülést; imádsággal és a XXV. zsoltár 2. versének eléneklésével az ülés véget ért.

Kmf.

(Novajkai Géza)

hitelesítő

(Szabó Béla)

hitelesítő

(Dr. Keresztessy László)

jegyzőkönyvvezető